श्रीअमरचन्द्रसूरिविरचित

बालभारतम्

THE BĀLABHĀRATA

NAG PUBLISHERS

NAGPUBLISHERS
11A/U.A. JAWAHAR NAGAR,
DELHI-7 (INDIA)

श्रीमदमरचन्द्रसूरिविरचितं

बालभारतम्

THE BĀLABHĀRATA

Edited by
Pandita Shiva Datta
and
Kashinath Panduranga Paras

NAG PUBLISHERS

नाग प्रकाशक
११ए/यू,ए, जवाहर नगर, दिल्ली-११०००७

भूमिका ।

अयं हि **बालभारत**महाकाव्यकर्ता श्रीमद**मरचन्द्रः** कस्मिन्काले कतमं भूमिमण्डलं मण्डयामासेति मीमांसायां जैन**राजशेखर**सूरिणा १३४८ खिस्ताब्दे विरचिते **प्रबन्धकोषे** "अणहिल्लपत्तनासन्नं **वायटं**[1] नाम महास्थानमास्ते चतुरशीतिमहास्थानानामन्यतमत्(म्) । तत्र परपुर[2]प्रवेशविद्यासंपन्नश्री**जीवदेव**सूरिसंताने[3] श्री**जिनदत्त**सूरयो जगर्जुः । तेषां शिष्योऽ**मरो** नाम प्रज्ञालचूडामणिः । स श्री**जिनदत्तसूरि**भक्तात्कविराजा**दमरसिंहा**त्सिद्धसारस्वतं मन्त्रमग्रहीत् । तद्गच्छमहाभक्तस्य विवेकनिधेः कौष्टागारिकस्य **पद्मस्य** विशालतमे सदनैकदेशे विजने एकविंशत्या वाग्लै(म्लै)र्निद्राजयास(श)नजयकषायजयादिदत्तावधानस्तं मन्त्रमजपत् । विस्तरेण होमं च चक्रे । एकविंशतितम्यां रात्रौ मध्यप्राप्तायां नभस्युदिताचन्द्रबिम्बान्निर्गत्य स्वरूपेणागत्या**मरं** भारती करकमण्डलुजलमपीप्यत्, वरं च प्रादात्—'सिद्धकविर्भव, निःशेषनरपतिपूजागौरवितश्चैधि' इति । वरं दत्त्वा गता भगवती । जातः कविपति**रमरः** । रचिता **काव्यकल्पलता** नाम कविशिक्षा, **छन्दोरत्नावली**, **मुक्तावली** च । **कलाकलापा**ख्यं च शास्त्रं निबद्धम्, **बालभारतं** च । **बालभारते** च प्रभातवर्णने—

'दधिमथनविलोलल्लोलदृग्वेणिदम्भा-
दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।
भवपरिभवकोपत्यक्तबाणः कृपाण-
श्रममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥'

(आदिपर्व–स० ११ श्लो० ६)

इत्यत्र वेण्याः कृपाणत्वेन वर्णनात् **'वेणीकृपाणोऽमरः'** इति बिरुदं कविवृन्दाल्लब्धम्, **दीपिकाकालिदास**वत् **घण्टामाघ**वच्च । कवित्वप्रसिद्धेश्च महाराष्ट्रादिनरेन्द्राणां पूजा उपतस्थिरे । तदा **वीसलदेवो** राजा **गुर्जराधिपतिर्धवलक्कके** राज्यं प्रशास्ति । ते**नामर**कवेर्गुणग्रामः श्रुतः । ठक्कुरं **वइजलं**(?) प्रधानं प्रेष्य प्रातराहूतः कवीन्द्रः । आसनादिप्रतिपत्तिः कृता । सभा महती । **अमरेण** पठितम्—

'वीक्ष्यैतद्भुजविक्रमक्रमचमत्कारं निकारं मयि
प्रेम्णो नूनमियं करिष्यति गुणग्रामैकगृह्याशया ।

---

१. 'वायटनाम्नि' इति बालभारतपाठः. २. 'पुरं शरीरे' इति हैमः. ३. संतानवर्णनं चरमसर्गे. ४. तथा च **हम्मीरमहाकाव्ये** वर्णितम्—'वाणीनामधिदेवता स्वयमसौ ख्याता कुमारी ततः प्रायो ब्रह्मवतां स्फुरन्ति सरसा वाचां विलासा ध्रुवम् । **कुक्कोकः** सुकृती जितेन्द्रियचयो **हर्षः** स **वात्स्यायनो** ब्रह्मज्ञप्रवरो महाव्रतधरो वेणीकृपाणोऽमरः ॥' इति.

काव्यमाला ।

महाकविश्रीमदमरचन्द्रसूरिप्रणीतं

बालभारतम् ।

आदिपर्व ।

प्रथमः सर्गः ।

सतां परब्रह्मविलोकमार्गमपङ्किलं दूरितकण्टकं यः ।
श्रीभारत ब्रह्म ततान शाब्दं स श्रेयसे सत्यवतीसुतोऽस्तु ॥ १ ॥
शश्वत्[1]प्रभावैर्भुवनं पुनाते बटू[2] यदीयाविव पुष्पवन्तौ[3] ।
जनः समस्तोऽप्ययमस्तु तस्मिन्महोमये ब्रह्मणि लीनचित्तः ॥ २ ॥
अयं पयोधिप्रभवः [4]प्रभावी प्रभाविनिद्रेण सुधारसेन ।
[5]सदाभिषेकं जगतां विधत्ते विधुर्वपुष्मानिव पुण्यराशिः ॥ ३ ॥
किरन्सुधां यो वसुधान्तराले महामहा हन्तितमां तमांसि ।
हुताशतीव्रः किमनेन साम्यं समं समायातु सहस्ररश्मिः ॥ ४ ॥
अवाप कीर्तिं त्रिजगज्जयीति ध्रुवामनङ्गः कुसुमायुधोऽपि ।
स येन सख्या जयसुन्दरेण[6] कंदर्पजिन्मौलिमिलत्पदेन ॥ ५ ॥
स्वयं स्वयंभू[7]भुवनस्रवन्तीस्रोतःपवित्रेऽपि निजोत्तमाङ्गे ।
अधारि बालोऽपि कुतोऽपि हेतोर्महेश्वरेणापि निरन्तरं यः ॥ ६ ॥
तस्य प्रिया कामशरव्रणैकसंरोहिणी स्निह्यति[8] रोहिणीति ।
ध्यायन्यदास्यं किल तन्मयेन ध्यानेन तद्रूपमवाप सोऽपि ॥ ७ ॥
तन्नन्दनस्तन्मिथुनानुरूपरूपोऽस्ति चिद्रूपतया बुधाख्यः ।
यद्योगभाजं न विधुंतुदोऽपि विधुं तुदत्युग्रविरोधबोधः ॥ ८ ॥

---

१. 'प्रभावौ' ग. २. बालकौ. ३. सूर्याचन्द्रमसौ. ४. 'प्रभावि' क. ५. 'महाभिषेकं' ग. ६. 'जनसुन्दरेण' क. ७. 'स्वयंभूर्भुवन' ग. ८. 'सिध्यति' क.

सेवे नृपश्रियं नैव सत्योऽयं समयो मम ।
इति सत्यव्रतेनोक्ते पुनर्दाशपतिर्जगौ ॥ ७६ ॥
कथंचित्पितृभक्त्या त्वं भविता न प्रियः श्रियः ।
क्रुद्धास्तु केन रुध्यन्ते गजा इव तवाङ्गजाः ॥ ७७ ॥
ततः शान्तनवः स्माह साहसी दाशवासवम् ।
आजन्मापि समाचर्यं ब्रह्मचर्यं मया व्रतम् ॥ ७८ ॥
इत्युक्ते तेन गगनाद्गीर्वाणाः पुष्पवर्षिणः ।
अहो भीष्मप्रतिज्ञोऽयमिति भीष्ममभुं जगुः ॥ ७९ ॥
[1]तत्तां [2]दाशपतिप्रत्तां स नृपाय मुदार्पयत् ।
भीष्मः पित्राप्ययं स्वेच्छाहृतमृत्युवरः कृतः ॥ ८० ॥
उदूढया तया राजा रराज गुणनद्धया ।
सदा हृदयवर्तिन्या पङ्कजिन्येव पल्वलः ॥ ८१ ॥
सेवमानः स तां क्ष्मापः क्रमात्पुत्रावजीजनत् ।
तपःश्रियं श्रयन्साधुर्यशोधर्माविवोज्ज्वलौ ॥ ८२ ॥
आद्यश्चित्राङ्गदोऽन्यस्तु विचित्रवीर्य इत्यपि ।
स गाङ्गेयेन ताभ्यां च राजाप्यासीत्त्रयीतनुः ॥ ८३ ॥
भूपे रूपेण साफल्यं सृजत्यनिमिषीदृशाम् ।
प्रभूश्चित्राङ्गदो भीष्माभिषिक्तो रिपुभीषणः ॥ ८४ ॥
येन निष्ठापितस्तीव्रैः प्रतापै रिपुसागरः ।
अपार इव संसारस्तपोभारैस्तपस्विना ॥ ८५ ॥
चित्राङ्गदो मदोत्सेकाद्भीष्ममन्त्रावमानकृत् ।
चक्रे चित्राङ्गदाख्येन गन्धर्वेण महारणम् ॥ ८६ ॥
नाम साम्यक्रुधेवाथ गन्धर्वेण स मायया ।
हतो हिर[3]ण्मयी तीरे वीरो वर्षत्रयीयुधा ॥ ८७ ॥
अथ भागीरथीसूनुश्चक्रे भूचक्रभूषणम् ।
विचित्रवीर्यनामानं शत्रुशाखिद्विपं नृपम् ॥ ८८ ॥

---

१. 'कृती' ग. २. 'दाशपतिः' ग. ३. 'हिरण्मती' क.

ALL MAHAPURANAS

Text with Shloka Index & Introduction

Agni Mahapurana
664 pp 400.00

Bhagavata Mahapurana—
4 vols 2304 pp Set 1000.00

Bhavishya Mahapurana—
3 vols 1400 pp Set 900.00

Brahma Mahapurana
728 pp 450.00

Devi Bhagavata Mahapurana
1154 pp 800.00

Garuda Mahapurana
668 pp 400.00

Harivansha Purana—2 vols
1802 pp Set 900.00

Kurma Mahapurana
298 pp 250.00

Linga Mahapurana
774 pp 400.00

Markandeya Mahapurana
828 pp 450.00

Narada Mahapurana
232 pp 600.00

Padma Mahapurana—4 vols
2381 pp Set 1500.00

Shiva Mahapurana— 2 vols
504 pp Set 750.00

Shiva Purana (Small Type)
412 pp 250.00

Skanda Mahapurana—8 vols
5600 pp Set 3500.00

Skanda Mahapurana—3 vols (Small)
1452 pp 1000.00

Vamana Mahapurana
472 pp 300.00

Vayu Mahapurana
540 pp 350.00

Vishnudharmottara Mahapurana
1246 pp 900.00

Vishnu Mahapurana—
with two commentaries
608 pp 400.00

KalKi Purana
316 pp 120.00

Vasuki Purana
260 pp 100.00

Saura Purana
290 pp 100.00

Narsimha Purana
380 pp 100.00

Ekamra Purana
490 pp 100.00

Ashtadasha Purana Darpana
Contents of 18 Puranas
pp 432 180.00

PURANAS WITH TEXT, TRANS. & NOTES IN ENGLISH VERSEWISE

Vishnu Purana—
H.H. Wilson
1065 pp 2 vols Set 400.00

Matsya Purana—
N.S. Singh
1252 pp 2 vols 400.00

Narasimha Purana-Dr.S. Jena
1100 pp 400.00

Kalika Purana—
Prof. Biswanarayan Shastri
3 Vol Set 900.00